

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie:
Bert van der Lingen
en Arjan de Haan

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie: Bert van der Lingen en Arjan de Haan

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland
Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Kleipijp gemaakt naar de beeltenis van Koning
Stadhouder Willem III.

Achterzijde omslag: Plateel wandrekje van Ivora, model 405, met
voorstelling van de Koppelpoort te Amersfoort.

ISBN: 978-90-801138-7-9

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud	Voorwoord	7
	Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje Bert van der Lingen en Ron de Haan	9
	Kleipijpen uit Friesland Ewout Korpershoek	17
	Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 Bert van der Lingen	31
	Tabak en tabakspijpennijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht Jan van Oostveen	39
	Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp Ewout Korpershoek	49
	Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen Bert van der Lingen	59
	De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export Bert van der Lingen	67
	Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. Ruud Stam	125
	Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw Ruud Stam	129
	Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen Felix van Tienhoven	165
	Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla Ron de Haan	175
	De introductie van Aristophane pijpen door Gambier Arthur van Esveld	189
	Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel Ewout Korpershoek	197
	De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek Ruud Stam	203
	De porseleinen pijp als herinneringspijp: Drie bijzondere studentenpijpen Ron de Haan	217
	Engelse summaries	225

Voorwoord

Voor u ligt Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'. Aan dit rijk geïllustreerde vierde jaarboek hebben een zevental auteurs meegewerkt en ook ditmaal is een interessant boek met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp samengesteld.

In dit jaarboek wordt uiteraard aandacht besteed aan de Nederlandse kleipijp met een aantal bijzondere vondsten. Ewout Korpershoek beschrijft een groep **in Friesland vervaardigde kleipijpen** uit de achttiende eeuw en verder de vondst van pijpenkoppen en scherven van **pijpenpotten uit Leiden**. Bert van der Lingen en Ron de Haan tonen een exclusieve, groot formaat pijp met het portret van **Stadhouder-koning Willem III** en Jan van Oostveen beschrijft de resultaten van onderzoek naar de tabak en tabakspijpennijverheid in **Amersfoort en Utrecht**. Bert van der Lingen doet verslag van zijn onderzoek naar de Duitse koopman Christian Daniel **Bramigk** die in Gouda pijpen met zijn familie/firmawapen liet maken en over een 18e eeuwse **potschipper** die Goudse pijpen verkocht in dorpen langs zijn vaarroute.

Ook schreef hij een uitgebreid artikel over de **Amsterdamse pijpenmarkt** waarin onder meer ordonnanties, vrachttarieven en de export van pijpen aan bod komen en ruim tachtig pijpenhandelaren uit de 17e en 18e eeuw worden besproken.

Ruud Stam beschrijft twee **herinneringspijpen** van de firma P. van der Want, Gzn en heeft een uitgebreid artikel over **miniatuur pijpenrekjes** uit de 20e eeuw, met ruim 200 afbeeldingen die de enorme variatie aan motieven, decoraties en kleuren laten zien.

In een zestal artikelen komen ook buitenlandse tabakspijpen aan bod. Felix van Tienhoven beschrijft de variatie van **gemonteerde metalen elementen** op kleipijpen. Dit artikel is geschreven voor het Journal of the Académie Internationale de la Pipe en is met toestemming van de Académie in vertaalde vorm in ons Jaarboek opgenomen als eerbetoon aan de onlangs overleden auteur. De vondst van een aantal karikaturale prenten was voor Arthur van Esveld aanleiding de introductie van **Aristophane** pijpen door Gambier te beschrijven. Een unieke **fabriekscatalogus** van kleipijpen van de **firma Ziegler** in Ruhla wordt door Ron de Haan gepresenteerd, evenals een drietal bijzondere **studentenpijpen van porselein**. Een in Nederland gevonden **groen geglazuurde kleipijp** uit Zuid-Duitsland wordt door Ewout Korpershoek besproken. Van Ruud Stam is nog een bijdrage over **gouden Ashanti pijpen** in de 19e eeuwse politiek en de betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti in Ghana.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in het Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'.

Bert van der Lingen

Arjan de Haan

Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel

Ewout Korpershoek

In baggergrond langs de oevers van de Amstel in de buurt van Uithoorn is recent een groen geglazuurde pijpenkop met circa vier centimeter steel gevonden, die bij nadere beschouwing tamelijk afwijkt van wat we tot op heden uit Nederlandse productiecentra kennen.

De gevonden pijp is aan beide zijden op de ketel voorzien van een bloemversiering met kop en bladeren op de ketel, welke overgaat in een steelversiering met aan weerszijden afwisselend bloemen en bladeren (afb. 1). De bloemstengel op de steel is strak horizontaal aangebracht met aan beide zijden afwisselend korte steeltjes met kleine vijfpunts blader- of puntrozetten en iets langere steeltjes met bolvormige bloemen. De vormnaden zijn zowel op de kop als op de steel met schuine mes- of kamstreken afgewerkt, en de kop heeft een strakke, rechte snijfilt. Daarnaast is ze groen geglazuurd met een tweetal kleine beschadigingen aan de glazuurlaag door wellicht een afgebroken glazuurdruppel, ofwel een contactpunt met een andere pijp in de oven tijdens het bakken.

In eerste instantie gaan de gedachten uit naar vergelijkbare motieven zoals we die bijvoorbeeld uit Leiden en Zwolle kennen. De bloemversiering op het hier beschreven exemplaar is echter tamelijk afwijkend.

Daar waar het type bloem op producten uit Nederlandse productiecentra veel meer weg heeft van een (gestileerde) tulp, lijkt de versiering van het gevonden exemplaar daar niet op. De enige overeenkomst met de vroegere zeventiende eeuwse Nederlandse florale motieven is de horizontale, rechte bloemstengel op de steel. De pijp is voorzien van een zeer langgerekte hiel die niet gemerkt lijkt, maar wel is voorzien van enige versiersels welke wellicht voor een lettermerk aangezien zouden kunnen worden (afb. 1). Mogelijk is er zelfs een merk via de vorm aangebracht.

Opvallend en goed te zien op afbeelding 1d is de snijfilt, iets dat we in Nederland alleen bij eenvoudige, eerste generatiepijpen kennen en na 1630 eigenlijk niet meer voorkomt wanneer het gebruikelijk is om de ketelrand te botteren en raderen.

Het gevonden exemplaar lijkt qua vormgeving op de Nederlandse dubbelconische modellen uit circa 1670-1690, maar is duidelijk iets groter en grover dan vergelijkbare Nederlandse modellen uit de tweede helft van de zeventiende eeuw en is zoals opgemerkt niet gebotterd.

Opmerkelijk is dat het hier gaat om een floraal versierde pijp waarop glazuur is aangebracht. Hoewel we groen geglazuurde pijpen kennen uit de zeventiende eeuw, zijn dit vooral gladde, onversierde modellen of een enkele keer een groen geglazuurde Jonas die we in Nederland aantreffen. Ter vergelijking is een groen geglazuurde Nederlandse Jonaspip weergegeven, welke duidelijk kleiner en slanker van vorm is (afb. 3).

Aanknopingspunten voor de herkomst van deze pijp blijken echter te vinden in diverse publicaties

Afb. 1a-d. Het in Uithoorn gevonden pijpfragment.

Afb. 2. Het in Uithoorn gevonden pijpfragment.

Afb. 3. Nederlands pijpfragment, Jonas met groen glazuur.

over vondsten in (Zuid-) Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Formaat, vormgeving, het type versiering en de geglazuurde uitvoering hiervan lijken zeer sterk op diverse vondsten uit deze omgeving.

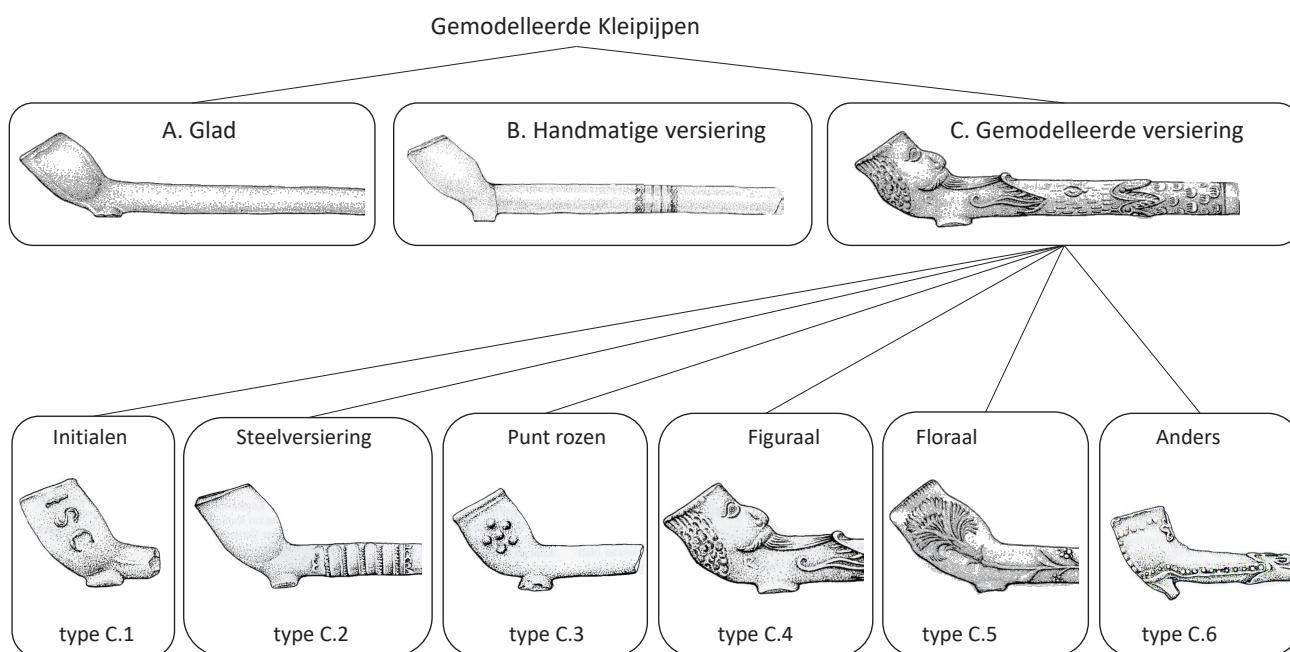
Hoewel er over de Duitse pijpenindustrie in de afgelopen jaren vele artikelen zijn gepubliceerd, is er over het algemeen echter weinig over specifieke pijpenmakers of pijpenmakerscentra bekend. Wel zijn diverse vondstconcentraties in detail beschreven en in sommige gevallen zijn producten en merken te herleiden tot lokale pijpenmakers.

In 2010 is een uitgebreide studie verschenen waarin meer dan 9.000 pijpen en pijpfragmenten zijn bestudeerd, die gevonden zijn in Beieren en de buurgebieden.¹ Uitgangspunt was de tot dan vrij algemeen geldende aanname dat er geen noemenswaardige pijpenproductie in Zuid Duitsland heeft plaatsgevonden, en de meeste

vondsten van elders, veelal uit Holland, afkomstig waren.

Een belangrijke grond voor deze aanname was het nagenoeg ontbreken van het beroep pijpenmaker in de archieven, alsmede het ontbreken van duidelijke vondstconcentraties die te koppelen waren aan lokale productiefaciliteiten. Dit stond echter in schril contrast met de grote hoeveelheden kleipijpen die op verschillende plaatsen gevonden werden, doch niet aan specifieke productiecentra te herleiden waren. Daarnaast is in de grootste delen van Duitsland en met name Beieren de grondstof (pijpaarde) volop voorhanden.

Uit diverse publicaties blijkt dat er wel degelijk een omvangrijke kleipijpen industrie in Zuid-Duitsland is geweest, maar dat deze qua vorm en structuur aanzienlijk verschilde van de pijpenindustrie in

Afb. 4. Schematische voorstelling van de hoofdtypen en zes subtypen. (Uit: Mehler, 2010, p. 82)

bijvoorbeeld Nederland.² Zo blijkt de verklaring voor het ontbreken van pijpenmakers in de archieven te zijn dat vooral pottenbakkers zich bezig hielden met het maken van kleipijpen. Een aardig voorbeeld hiervan is een pottenbakkers verordening uit 1675 in Neurenberg waarin opgetekend werd dat alleen pottenbakkers die de kwalificatie ‘meester’ hebben verdiend ook tabakspijpen mochten maken.³

Een ander belangrijk gegeven dat zijn stempel op de pijpennijverheid in Beieren heeft gedrukt is het staatsmonopolie op tabak en rokerstoebehoren of ook wel ‘Appalto’ dat tussen 1675 en 1745 in een aantal vormen van kracht was in Beieren. In eerste instantie gebruikten de keurvorsten Maximiliaan I en Ferdinand Maria na de dertigjarige oorlog verschillende staatsmonopoliën om de economie weer op niveau te krijgen. In de eerste jaren waren zij echter fel gekant tegen het roken en probeerden dit zelfs te verbieden. Toen dit niet bleek te werken werd in 1675 door Ferdinand Maria het staatsmonopolie op tabak en rokersbenodigdheden ingesteld. Dit monopolie werd verpacht aan een privé persoon, welke toezicht hield op de tabaksteelt, de verkoop en zoals uit het onderzoek van Mehler gebleken is ook de productie van pijpen. Met name in de periodes waarin de verschillende Appalto tussen 1675 en 1745 van kracht waren, droegen de lokaal vervaardigde pijpen het keurmerk van de Appaltor, en niet de maker.⁴ Van de Appaltor Johan Senser is correspondentie aan Kurfurst Max Emanuel bekend waarin hij het feit roemt dat hij zovele arme pottenbakkers van werk voorziet door pijpen te laten maken.⁵

Daarnaast blijkt dat de chronologie in vormgeving en grootte zoals we die in Nederland kennen (‘hoe kleiner hoe ouder’) voor de (Zuid-) Duitse producten niet op dezelfde wijze van toepassing is. Grotere en kleinere modellen werden in een aantal gevallen gelijktijdig geproduceerd, voornamelijk ook als gevolg van de hiervoor beschreven structuur van de pijpenindustrie.

Op basis hiervan gebruikt Mehler een specifieke typologie die afwijkt van wat wij in Nederland kennen (afb. 4). De gevonden en bestudeerde pijpen worden op basis van typologische kenmerken anders dan grootte, ingedeeld in een drietal typen, A, B en C, waarbij type C de versierde modellen omvat, gerangschikt in zes sub categorieën.⁶

De pijp gevonden aan de Amstel, is op basis van deze classificatie in de categorie C5 te plaatsen (‘gekaste pijpen met florale versiering’) en lijkt te dateren tussen circa 1670 en 1690.

Een tweetal steelfragmenten (afb. 5, 6)⁷ lijken identiek aan het langs de Amstel gevonden exemplaar. Aangezien het hier om steelfragmenten gaat valt helaas geen verbinding met de ketelversiering te maken. De steelfragmenten zijn gevonden in respectievelijk Karlstadt (afb. 5) en Augsburg (afb. 6).

Helaas is er geen exacte gelijke uitvoering van de ketelversiering te vinden. Geen van de in de categorie C5 door Mehler afgebeelde modellen, of van de modellen in afbeelding 5 t/m 10 is gelijk aan de vondst bij Uithoorn, maar de diverse florale versieringen zijn zeer vergelijkbaar. Vrijwel alle geraadpleegde bronnen spreken van het regelmatig voorkomen van de

Afb. 5-6. Steelfragmenten uit Karlstadt (boven) en Augsburg (onder). (Uit: Mehler, 2010, p. 378)

Afb. 7-10. Diverse pijpfragmenten van vindplaatsen in Zuid-Duitsland. (Uit: Mehler, 2010, p. 376 en 378)

'bloemversiering' op de ketel, maar ook over de enorme variatie rijkdom daarin. Al deze modellen moeten in grote aantallen geproduceerd zijn.

De bloemversieringen van type C5 zijn veelal groen geglaazuurd en voorzien van de typerende bloemenrank versiering die horizontaal over de steel doorloopt. Vanuit diverse plaatsen in Zuid West Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland zijn vondsten van dergelijke pijpen bekend en er mag dan ook gesproken worden van een 'Süddeutsch Alpin' kenmerk.⁸ Afbeeldingen 7 t/m 10 zijn een aantal voorbeelden van op verschillende plaatsen in Zuid-Duitsland gevonden pijpen met soortgelijke florale versiering. Afbeelding 8 heeft een deel van het merk ISC van Appaltor Joseph Sensor & Consorten.⁹

Het glazuren van kleipijpen lijkt bij de Duitse producten veel vaker voor te komen dan in Nederland. In een vondstcomplex in de vesting Kniepass waarin ruim 130 pijpen- en pijpfragmenten uit de 17e eeuw in (Noord) Oostenrijk worden beschreven, is ongeveer de helft geglaazuurd in groen, blauw(!), bruin of donkergeel.¹⁰ Enkele van de daar gevonden fragmenten zijn voorzien van soortgelijke bloemversieringen, die ook uit de Zuid-Duitse steden Konstanz en Breisach en verschillende Zwitserse plaatsen bekend zijn.¹¹ Nagenoeg alle in deze vondstbeschrijving afgebeelde 17e eeuwse pijpmoedellen, blijken ook een recht afgesneden snijfild te hebben.

Conclusie

Het groen geglaazuurde pijpje uit de Amstel lijkt dus zijn oorsprong te hebben in Zuid-Duitsland of wellicht Oostenrijk of Zwitserland. Het glazuren van kleipijpen was daar een stuk algemener dan in Nederland, wellicht doordat het vooral in de 17e eeuw veelal pottenbakkers waren die zich daar met pijpenfabricage bezighielden, en niet gespecialiseerde pijpmakers hetgeen ook een verklaring zal zijn voor de rechte snijfild. De opvallende bloemdecoratie lijkt representatief voor de 'Alpenlanden'.

De afgebeelde pijpen bevinden zich in de collectie van de auteur.

Noten:

- 1 Mehler, 2010.
- 2 Mehler, 2009 en Mehler 2010.
- 3 Mehler, 2009, p. 266.
- 4 Mehler, 2010, p. 105.
- 5 Mehler 2010, p. 240-241.
- 6 Mehler, 2010, p. 77-101.
- 7 Mehler, 2010, p. 378.
- 8 In alle in dit artikel genoemde publicaties komen dergelijke pijpen voor, waardoor een redelijke indruk verkregen kan worden van de verspreiding zoals die tot nu toe bekend is.
- 9 Mehler, 2010, p. 114.
- 10 Kaltenberger, 2000, p.62-63.
- 11 Roth Heege, 2007, p. 102 en Stelze-Hüglin, 1999, p. 119 en 121.

Literatuur:

- Kaltenberger, A., 2000. 'Pfeifenfunde von der Festung Kniepass, Gemeinde Unken bei Lofer/Sbg.'. *Knasterkopf* 13, p. 54-76.
- Mehler, N., 2010. *Tonpfeifen in Bayern* (ca. 1600-1745). Bonn.
- Mehler, N., 2009. 'The archaeology of mercantilism: clay tobacco pipes in Bavaria and their contribution to an economic system'. *Post-Medieval Archaeology* 43 (2), p. 261-281.
- Röber, R., 1999. 'Tonpfeifen des 17. und 18. Jahrhunderts aus Breisach, Freiburg und Konstanz. Zum Forschungsstand im südlichen Südwestdeutschland'. *Tonpfeifen in der Schweiz. Beiträge zum Kolloquium über Tabakpfeifen aus Ton in Liestal am 26.3.1998. Archäologie und Museum Bd. 40* (Liestal 1999) p. 39-50.
- Roth Heege, E., 2007. 'Tonpfeifen des 17.-19. Jahrhunderts im Kanton Zug (Zwitserland)'. *Knasterkopf* 19, p. 100-115.
- Schmaedecke, M., 1998. 'Tonpfeifen in der Schweiz'. *Tonpfeifen in der Schweiz. Beiträge zum Kolloquium über Tabakpfeifen aus Ton in Liestal am 26.3.1998. Archäologie und Museum Bd. 40*. Liestal.
- Stelze-Hüglin, S., 1999. 'Tonpfeifenfunde von der Burg Rötteln bei Lörrach'. *Tonpfeifen in der Schweiz. Beiträge zum Kolloquium über Tabakpfeifen aus Ton in Liestal am 26.3.1998. Archäologie und Museum Bd. 40* (Liestal 1999) p. 116-123.
- Szill, H., 2002. 'Tonpfeifenfunde aus Erding', teil 2. *Knasterkopf* 15, p. 51-64.,

**Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje / A
Royal find: King-stadholder William III of Orange**

Bert van der Lingen en Ron de Haan

Thirty years ago, along the river Vecht at Breukelen, a rare complete pipe was found together with waste from Amsterdam. The exceptional sized pipe has a sharply carved portrait representing Stadholder-King William III (1650-1702). On the bowl we see his lifelike portrait with a crown. William III or William of Orange was King of England, Ireland, and Scotland from 1689 until his death in 1702. Most likely the pipe was made after his coronation in 1689 or shortly thereafter.

Kleipijpen uit Friesland / Clay pipes from Friesland

Ewout Korpershoek

In 1988 a comprehensive study of clay tobacco pipe makers from Leeuwarden in the province of Friesland was published but until now only two pipe makers could be linked to pipe material from this area. Recently a group of early 18th century pipes was found in Leeuwarden. The models are derived from the typical Gouda funnel shape. Given the composition of the group of pipes, the slightly different form, the lesser quality and brand variety, we are not dealing with Gouda pipes but with local production. Some of the marks imitate popular Gouda marks while others are local marks. The marks point to pipe makers from Leeuwarden from the early 18th century.

Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 / Clay pipes for merchant Christian Daniel Bramigk from Anhalt-Köthen, Germany, 1735-1743

Bert van der Lingen

In the eighteenth century in particular there appeared on the market abundantly decorated pipes. They were usually made to commemorate important political events. Sometimes, like in the case of the pipes decorated with an unknown coat of arms and the text C.D. Bramigk, the underlying meaning of these pipes was not understood. It was recently discovered that these pipes were made for a German merchant who temporarily lived in Amsterdam and who ordered Gouda pipe makers to produce such pipes for export to Germany.

Tabak en tabakspijpenijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht / Tobacco and pipe industry in the cities of Amersfoort and Utrecht

Jan van Oostveen

Almost thirty years ago the first thorough publication on pipes produced in Utrecht appeared. This gave a coherent overview of the Utrecht pipe industry through archival and archaeological research. Nevertheless, on the basis of this study, some questions remained unanswered. In particular, not all (marked) pipes could be linked to a specific pipe maker. The case was more or less the same with Amersfoort. In this article the results of further research into the pipe industry of both cities are presented with the aim to link more products to a specific pipe maker.

Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp / Clay pipes and saggar fragments from a clay pit in Leiderdorp

Ewout Korpershoek

In this paper finds of clay pipes and fragments of seventeenth century saggars from Leiden are discussed. The material shows us that there were at least two different saggars. It is the first time saggar fragments from Leiden have been found and published. The material was found in old clay pits in Leiderdorp next to Leiden. Many of these pits appear to have been filled with household waste.

Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen / Cornelis Dirksz. Samson pottery skipper with tobacco pipes

Bert van der Lingen

'Pottery skippers' loaded their ships with merchandise and sailed across the country to sell their wares directly to consumers and shopkeepers mainly in villages. This article deals with an 18th century pottery skipper from Gouda who sold pottery, kitchenware, household goods and clay pipes, which he had purchased from different manufacturers in Gouda. In rural areas it was sometimes difficult to get these goods.

De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export / The Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam: Regulations, cargo freight, pipe merchants and export

Bert van der Lingen

This paper deals with the Amsterdam Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal, close to the Royal Palace. The market was established in or around 1663 and was primarily intended to strengthen the declining Amsterdam pipe industry. At the same time there were an increasing number of Amsterdam merchants who specialized in the export of mainly Gouda pipes, and the capital became an important link in this trade. Especially the trade to Scandinavia, Northern Germany and the Baltic was largely via Amsterdam. Amongst others, this paper is about the history of the Pipe market, the regulations and the freight rates of pipes to Amsterdam. Furthermore around 85 pipe merchants from the end of the seventeenth and eighteenth centuries are presented. Noteworthy is the large number of traders with a German origin and those with connections in the shipping business.

Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. / Two late commemorative pipes from P. van der Want, Gzn.

Ruud Stam

In this paper two commemorative pipes made by P. van der Want, Gzn. from Gouda are presented. One for the opening of the peace Palace in The Hague, the other one commemorating the arrival of the Prince of Orange after the Napoleonic time in Scheveningen, the start of the monarchy in The Netherlands. Both pipes were made in one mould, with different applications. These pipes originally made with an attached stem have also been made as pipes in one piece with a clay stem.

Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw / Earthenware miniature pipe racks from the 20th century.

Ruud Stam

In the 20th century many miniature pipe racks were made, mainly for tourists. Production started when workers became there first days of, the start of the holiday's we know now. The aim of this publication is to give an overview as complete as possible over this production in different factories in The Netherlands. For this aim catalogues, different lists of marks and initials of the painters have been used. Until now nine producers were known. The research carried out now has identified another 6 producers and we also know now that many of these

pipe racks were much longer in production than we knew before. The first miniature pipe racks were produced in 1918. These racks were made of plateel, beautifully decorated and painted by skilled painters. Later more and more Delft blue racks were made and even racks were decorated with transfers.

Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen / Metal attachments on clay pipes

Felix van Tienhoven

This paper deals with an aspect of clay pipes that has been largely neglected. Much has been written about clays but I doubt if many have ever thought about the metal attachments which over the past centuries did adorn them. The contribution ventures to present a comprehensive overview of the different applications in which such metal elements have been manifest.

Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla / A unique and quaint 19th century factory catalog of Gebrüder Ziegler in Ruhla

Ron de Haan

Recently a nine page factory catalogue with thirty line drawings of pipes of Gebrüder Ziegler in Ruhla was discovered. All the pipes shown have a grotesque portrait. They receive the air supply not from the bowl opening, in the usual way, but through the mouth and in one case through the nose. The pipes in this catalog are unique and according to a statement of the company they were the first to produce this type of pipe. In known collections there are only three pipes with strong similarities to pipes in this catalog.

De introductie van Aristophane pijpen door Gambier / The introduction of Aristophane pipes by Gambier

Arthur van Esveld

Aristophanes pipes were introduced by Gambier before 1855. Typically, these shaped pipes have a slender oval bowl and a pointed heel. The name was derived from Aristophanes, the Greek comic playwright. Aristophanes pipes were in production for more than 60 years. Comic posters were made when these pipes were first introduced and, in a well-known satirical weekly, there appeared an article with several comical prints making fun of these Gambier novelties.

Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel / A southern German clay pipe from the Amstel river

Ewout Korpershoek

Recently, a green glazed pipe bowl with floral ornaments was found along the banks of the river Amstel near Uithoorn. It is rather different in shape and decoration to any other we have seen produced by Dutch manufacturers. On both sides of the bowl the pipe has leaves which merge into the shank. After moulding the bowl opening was cut with a knife. The pipe appears to have originated in southern Germany or, perhaps, Austria or Switzerland.

De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek / The significance of the pipes from Gouda for the trade with the Ashanti and golden Ashanti pipes in 19th century politics.

Ruud Stam

The Ashanti kingdom was from the 17th century on very strong in Ghana. The Dutch had fortifications like Elmina at the coast and gold and later slaves were traded by the Dutch. Slaves were bought with different sorts of trade goods, among them clay tobacco pipes. The Gouda pipes were beloved by the African rulers and traders, especially the best quality, as can be seen from excavations. Even French traders used pipes from Gouda. Clay pipes of a lesser quality were also used for comfort for the slaves on the slave ships.

After an investigation of the chronology of pipe forms of the Ashanti pipes and the origins of the stub stemmed pipes in western Africa, the Golden Ashanti pipes in four European museums are described. These pipes from the 19th century were given as a present to European kings for diplomatic reasons.

De porseleinen pijp als herinneringspijp. Drie bijzondere studentenpijpen / The porcelain pipe as a remembrance pipe. Three special student pipes

Ron de Haan

Porcelain was the most common material for the manufacture of German remembrance pipes. Alongside ordinary friendship pipes there were pipes dedicated to reservists, students, hunting and various associations. Reservist and students pipes were the most commonly produced. In this article three special student pipes are discussed. There are three main groups of student pipes; those with a student in silhouette, pipes with heraldic representations and pipes with allegorical pictures.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

